

LEGÚJABB KÖLTŐINK ÉS A KÖZÖNSÉG.

Bármiként szépítsük a dolgot, ha őszinték akarunk lenni be kell vallanunk, hogy a költészet nálunk mai napság nem oly közkincese, enyhet adó, kibékitő oáza a közönségnek, mint volt csak közvetlenül a forradalom után is, midőn minden berek daltól zengett s daltól visszhangzott a három hegynek vidéke.

És nem csupán a szabadságharcunkat követő általános levertség, gyér reményü kétségbeesés sötét, nyomasztó napjaiban keresték föl nagyobb számmal a költészet üdítő forrását, midőn a nemzet fenyegetett önállóságának egyedüli támaszául különben is az irodalmat tekinté, s gyakran nem csak az egyszerű igyekezet, de még az üres handabanda is tapssal találkozott: hanem aránylag még irodalmunk fejlődésének első, tövisekben gazdag korszakaiban is jóval nagyobb kelete volt nálunk a költészetnek és sokkal szélesebb körökben ismerték, méltányolták költőinket. Azóta olvasó-közön-

ségünk jelentékenyen gyarapodott, művelődésünk mélyebb, szélesebb medret ásott, a nyomdák szaporodása, a közlekedési eszközök gazdagulása és kényelmesebb volta egyenesebb utat nyitott a szellemi termelés nagyobb mérvű elterjedésének; s mindez előnyök dacára azt kell tapasztalnunk, hogy míg anyáink könyekre fakadtak az „érzékeny dalok” felett, melyekben a „Remény” lánglelkű költője a berkeknek és szirteknek panaszolá el keserveit, vagy jóízű kedvre derültek a „dámák diadalá”-n s atyáink is örömet merengtek Kisfaludy Sándor regéin, melyek a régi dicsőség verőfényes napjairól zengettek, addig mostanság a költészet kedvelőinek száma jóval szűkebb körre: úgy szólván csak a fiatalság és nők körére szorítkozik. A komolyabb rész üres ábrándozásnak, gyermekes játéknak, vagy nem ritkán épen az eltévesztett életpálya könnyű és léha foglalkozásának tekinti a költészetet.

Honnan van ez átváltozás, mik lehetnek okai?

Heine, a német irodalom e modern Prometheusza, mondja „Utolsó gondolatai”-ban, hogy „a gondolat többé nem önzéstelen, abstract világába tör a durva tényállás; a vasut gőzkocsija megrázza kedélyünket, hogy dalt nem adhat, a kőszéngőz elijeszti a dalos madarakat s a gázvilágítás büze tönkre teszi az illatos, holdvilágos éjeket.”

Elvitázhatatlan tény, hogy a művelődés terjedése, az anyagi érdekek izmosodása s a férfiúi tevékenység előtt megnyílt pályák szerteágazó sokasága következtében egy idő óta a materialistikus irány jelentékeny hódításokat tett; de e hódítás nem oly természetű, mint a harci fegyvereké, melyek után rendesen pusztulás, üresség támad. Sőt irodalomtörténeti tények igazolják, hogy az ember a művelődés tetőpontjára érve, a költészetben, mint gyermekségének elveszített paradicsomában, keres szórakozást. Görögország Nagy Sándor győzelmei után Theokrit költeményeiben a sicíliai pásztor-élet felé fordul, Virgil buccolicus dalokat zeng Augustus udvarában, s Horác dicsőíti az embert, ki távol az üzletektől kerüli a várost s kedvelője a mezőnek — *ruris amator*. Azt talán mondanunk sem kell, hogy az európai művelődés legutósó vágyteljes fölkiáltása a nagy forradalom özönvize előtt „Pál és Virginia“ története volt.

A költészet maga az erő, az örök fiatalság s nincs oly korszak, mely tárgyat és ösztönzést ne nyújtana a valódi költőnek, melynek mélyebb tartalma alkalmas ne lenne a költői földolgozásra. Csak fogékony, meleg kedély kell hozzá s biztos szem, mely képes fölismerni a dolgoknak és tünetményeknek örök lényegét. De az ily irány a mi költészetünkben még mindig csak homokba vesző,

gyöngge csillogásu ér és csekély módosítással még ma sem korszerűtlen Kölcsy közel negyven éves panasza, hogy „lyrai költésünk, melynek pályáján legtöbbben jelentek meg, nagyon szűkkörű.“ A kor, mely örökös pezsgésével szüntelen ujit, rombol és épít, csaknem nyom nélkül halad el költészetünk felett s nem akad költő, ki örök tartalommal dolgozna föl a mozgalmas idők hullámvetéseit. Költészetünk szélesebb medret ásott ugyan, de mélység tekintetében vajmi keveset nyert. Legujabb magyar lyránk, dicséret a nagyon ritka kivételnek, jóformán még ma is ép oly egyhangu, mint a milyen volt a harmincas évek pásztori költészete; az a rococco-lyra, mely nem az egyén öntudatos érzelmeiből, de bizonyos, meghatározott költői iskolák törekvéseiből táplálkozott. Akkor Daphnistól, Damistól s a görög mythologia isteneitől és isten-nőitől népesültek be berkeink, hegyeink; most, hogy leromboltuk idegen bálványainkat s költőinknél az egyéniség lett uralkodóvá, egyedüli gondunk saját kedves énünk dédelgetése; nem tudunk megszabadulni apró örömeinktől, apró bajainktól. Saját élményeink szűk körén tulemelkedni egyáltalában nem vagyunk képesek; örömet, csalódását, fájdalmát zengi mindenki s a rimbeszedett keserűség ép oly divatossá vált, mint műveltebb köreinkben az idegen nyelvek tudása vagy a zongorajáték.

Fiatal költőink nagy része egészen chablon szerint dolgozik (bocsánat e nagyon is a kézművességre emlékeztető kifejezésért) s majd mindeniknek fejlődésében ugyan azokra a megállapodási pontokra találunk. Sőt vannak tárgyak, melyeket egymástól mintegy örökség gyanánt vesznek át, mint a minő mindjárt a kedves szülőföld, mely nádfedelű kunyhójával, bólingató ákácfájával és csörgedező patakjával tiz közül kilenc versfüzérben okvetetlenül szerepel. A múzsafi könnyes szemmel tekint vissza reájuk, s pompás alkalmat talál, hogy a nagy város ridegsége, szükkeblősége ellen panaszkodjék. Isten mentsen meg, hogy ez érzelme-
ket kicsinyelni akarnám, mert hiszen Petőfi költészetének egyik drága gyöngyét is épen ama költemény képezi, melyben irodalmunkban csaknem egyedül álló közvetlenségével és kedélygazdagságával gyermek éveinek gondtalan napjait varázsolja az olvasó elé; de fiatal lyricusainknál e bűvös közvetlenség helyett mondva csinált érzelme-
ket, hazug hangot kapunk, amint hogy alig akadna köztük egy is, ki a vonzó táj szent szerelmétől ihletve, nyugalmas ujdondászi állását a falusi tanítóéval fölcserélné. No de ne korlátozzuk a képzelődés szabadságát! Hiszen oly édes az illatos rétek fűvében álmodozni még akkor is, ha a költő naponta három emeletnek mászsza lépesőit, s a esa-

logány daláról akkor is ábrándozhatunk, ha szomszédnők félnapokon át veri rozzant hangszerén a „Szüz imájá“-t.

A szülőföld árnyas ligeteivel, nádfödelű kunyhójával azonban csakhamar eltűnik s előtérbe lép az angyalarcu eszménykép. Ekkor aztán nincs többé nyugta a lantnak; „hozzá“ repül minden dal s a boldog vagy kesergő szerelem csakhamar megteremt egy egész költeményfüzért. A kedves minden lépése dal tárgyává lesz; a költő napi műveleteiről egy gondosan vezetett napló pontosságával értesülünk. S ha hozzá az imádott hölgy Apolló fiára véletlenül egy rossz pillantást vet, nincs vége-hossza a bubánatnak, kesergésnek. A költő bűnösnek látja az egész mindenséget, megköveteli, hogy bánatában mindenki osztozkodjék s apró egyéni bajaiért valóságos ostrom alá veszi a világrendet. Nem tagadhatjuk, hogy a borongásnak van és pedig nagy jogosultsága a költészetben, mert hiszen a legmélyebb hatást épen ama költeményeknek köszönhetjük, melyek a kétségbeesés sötét örvényét kavarták föl a költő keblében s melyek mindig igen is, átszűrődött világnézet eredményei; de azt megkívánjuk, hogy e fájdalomnak igazi alapja legyen s a költő alakja és élményei birják teljes érdeklődésünket. Ha fájdalmasan zokogó hangokat Byron lantjából kapunk, ki családjával, nejével meghaso-

nolva, osztályának tagjaitól lenézetve, mondhatni, megvetve, kétségbeejtő kedvteléssel egyik orgiából a másikba dől, míg végül egy elnyomott nép felszabadításáért Missoulounghi mocsárai közt áldozza föl vagyonát és ifju életét; vagy ha Poe Edgar könyörületet nem ismerő „soha sem“-je cseng fü-lünkbe, itt van oka a kétségbeesésnek, mivel fáj-dalmuk indító okai többnyire az emberi lét nagy sebeiben gyökereznek s olyan problémák, melyek-nek kockájára az egész emberiség jobbléte van fektetve. Egy ily seb mindnyájunknak, az emberiség-nek sebe, míg az apró emberek még apróbb egyéni bajai, csalódásai és keservei csak igen szűk kört érdekelhetnek. S ez az örökös szerelmi bu utoljára is nagyon egyhanguvá, unalmassá válik, kivált nálunk, hol a költők hamar kiégnek.

És én ez egyhanguságban találom főokát annak, hogy a sentimentalismustól különben is idegen magyar kedély nem tudja élvezni az újabb költői nemzedék termelését s napról-napra fogy azok száma, kik a költészet forrásánál keresnek üdülést.

A nemzet és emberiség mélyebb érdekei költészetünkben egyáltalában nincsenek képviselve s szabadabb mozgalmakban, szétágazó törekvésekben gazdag korunk nem tud költői nyelvü tol-mácsra találni. A valódi költő mindig korának

gyermek s nem lehet közönyös annak törekvései, mozgató kérdései, sebei iránt. És ha ezekben fel tudta fedezni a költői tartalmat s annak megfelelő alakot ad, kortársainak elismerésére mindenkor biztosan számíthat. Csak az ötvenes évek közepére és végére kell visszaemlékeznünk; e gyászos korszakra, melyben Tompa lépett fel a magyar közérület ékesen szóló tolmácsa gyanánt. Az ő erősebb lángolásu hazafias érzelmei csakis az allegoria átlátszó leplében jelenhettek meg, s e költemények mégis utat törtek a közönség minden rétegébe, mert közhangulatunk kifejezései valának.

Szinte hallom az ellenvetést, mely a mai közérület lanyhaságára, politikai életünk kiesinyeskedő küzdelmeire támaszkodik. Nincs szavam ellene; ily időkben és viszonyok közt csakugyan nem születnek magasabb szárnyalásu hazafias költemények, de ott vannak a vallás és bölcsélet mélyen fekvő, az egész emberiséget érdeklő kérdései, melyek nem csak elménket de kedélyünket is foglalkoztathatják, bő anyagot nyújtva az elmélyedésnek. Európában talán egy nemzetnél sem uralodik szigorubb vallásosság, mint az angolnál; pontosan járvák a templomokat, félénken tapadnak az írás szavához, sőt még a bölcsészek és természetvizsgálók is nem ritkán erőlködnek annak

tételeivel összefüggésbe hozni tanaikat; s e nemzet udvari költője és moralistája: Tennyson egyik legmagvasabb költeményében „Lucretius“-ban a legmerészebb vallási kétkedés karjába dől s ezzel egy egész új birodalmat hódít meg a költészet számára.

Ismeretkörünk határával a költészet határai is folyvást szélesbülnek s az ekként nyert anyagnak egész halmaza várakozik a költő feldolgozására. Horác előtt sabinumi kis jószága még az egész világot magában foglalta; ma már reggeli kávéknál a táviratok kalauzolása mellett az egész világot körülutazzuk, s a mi egyik jellemző vonása korunknak: az idyll háta mögött mindig a satyra leskelődik. A rajongó turista, ki a folyam partján fekvő vendéglőt pompás kilátást nyújtó balconjával s napfényben fürdő rhododendronjaival oly ígézőleg rajzolta, hogy kedvünk támadt ily lakás birására, elhallgatja, hogy esős, hideg napokon a szobában kályhát hiába keresett s a kertben egy csésze kávénak két annyi ára volt, mint a salonban.

Korunk általában számtalan hálás anyagot nyújt a satyricus tárgyalásra, de nincs költő, ki egy tisztább világ után epekedve, a mai társadalmi rend elé merészen dobja keztyűjét, mint Schiller tette „Görögország istenei“-ben; nincs Heinénk,

ki élceivel és persiflageával megtisztítsa a politikai és morális élet légkörét; nincs Tennysonunk, ki a vallás kételyei felé fordítaná figyelmét, s a magyar Herwegh, ki fennen hirdesse, hogy „a valódi költő még a legjobb államrendszerrel is oppositíót képez“ — nem született meg.

Ezért ne csodálkozzunk azon, ha a közönség komolyabb része ma már csak a fantasia játéka-nak tekinti a költészetet s a költő előtte — mint régen volt — nem tanító és próféta egy személyben, ki nemzetétől hálás tiszteletet érdemel.